

Myśliński, Jerzy

Nakłady prasy społeczno-politycznej w Galicji w latach 1881-1913 : część druga

---

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 4/2, 80-98

1965

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JERZY MYŚLIŃSKI

NAKLADY PRASY SPOŁECZNO-POLITYCZNEJ W GALICJI W LATACH 1881—1913

CZĘŚĆ DRUGA

Część pierwsza artykułu¹ traktowała ogólnie o nakładach prasy społeczno-politycznej w Galicji w latach 1881—1913. Szkic niniejszy ma natomiast zaprezentować wysokość nakładów zasadniczych organów prasowych ugrupowań politycznych w Galicji w oparciu o charakteryzowane uprzednio źródła policyjne austriackie.

Ramy tego artykułu nie pozwalają na nakreślenie całości obrazu. Także stan opracowań w zakresie historii prasy galicyjskiej nie ułatwiłby realizacji takiego zadania. Dziesiątki czasopism prowincjonalnych o różnej barwie politycznej, zmieniającej się dość często, cały szereg mało znaczących efemeryd, dziś w większości niedostępnych, utrudnia lub uniemożliwia zupełnie ocenę i klasyfikację tych pism. Jeszcze gorzej ma się rzecz z polityczno-społeczną prasą ukraińską i żydowską w Galicji. Dotąd nie pojawił się jeszcze zarys dziejów prasy ukraińskiej. Gdy mowa o prasie żydowskiej tego okresu, historyk nie dysponuje właściwie żadnymi źródłami mogącymi służyć za podstawę do opracowań.

Rozgraniczenie organów prasowych poszczególnych ugrupowań politycznych następuje niemałe trudności. W ciągu omawianych ponad 30 lat na politycznej arenie Galicji zaszło wiele istotnych zmian, powstały nowe, masowe partie polityczne bądź zakładające nowe organy prasowe, bądź przejmujące dotąd istniejące czasopisma politycznie bezbarwne lub zgoła służące uprzednio innemu kierunkowi.

Zakres chronologiczny niniejszych rozważań będzie nieco szerszy niż w części poprzedniej, bowiem autorowi udało się dotrzeć również do fragmentarycznych danych o nakładach i rozpowszechnieniu prasy spo-

---

¹ Por. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”, t. 4, z. 1, s. 115—133.

łeczno-politycznej w Galicji w okresie wojny, konkretnie w lutym 1917 r.²

Dotychczasowa literatura historyczna zawiera szereg wzmianek na temat nakładów poszczególnych czasopism galicyjskich w oparciu o nieliczne archiwalia partyjne i redakcyjne. Wzmianki te wymagają jednak pewnej weryfikacji. I tak o nakładach prasy ludowej w Galicji pisał Krzysztof Dunin-Wąsowicz³, zaś o prasie socjalistycznej Żanna Kormanowa, Józef Buszko⁴ oraz Walentyna Najdus w swych *Szkicach z historii Galicji*. Ponadto nieliczne wzmianki na ten temat zawierają artykuły innych autorów, nie zajmujących się bezpośrednio tematyką historyczno-prasową.

Przedstawienie wysokości nakładów ważniejszych organów galicyjskich ugrupowań politycznych od r. 1881 począwszy pozwoli na wyrobienie poglądu na stan rozpowszechnienia tej prasy i może stać się przyczynkiem do rozważań nad zagadnieniem zasięgu wpływów różnych grup politycznych w społeczeństwie.

Artykuł obejmuje kolejno przedstawienie nakładów prasy polskich ugrupowań politycznych. Odrębnego zastanowienia wymagać będą również nakłady dzienników polskich bez określonej barwy politycznej, służące w różnych okresach różnym ugrupowaniom politycznym. Z kolei wypadnie krótko omówić dostępne nakłady prasy ugrupowań politycznych Królestwa Polskiego, wydawanej legalnie w Galicji, a przeznaczonej w głównej mierze do nielegalnego rozpowszechniania w zaborze rosyjskim. Wreszcie oddzielnie potraktować trzeba prasę społeczno-polityczną ukraińską⁵, a następnie żydowską i niemiecką.

Prezentacja nakładów prasy polskich ugrupowań politycznych obejmować będzie prasę konserwatywną, w tym organy konserwatystów krakowskich oraz tzw. neokonserwatystów, organy „podolaków”, prasę konserwatywno-klerykałną oraz prasę rozmaitych odcieni konserwatystów, przeznaczoną dla ludu. Następnie wypadnie kolejno przedstawić nakłady głównych organów demokratów — późniejszych tzw. bezprzymiotnikowych, narodowych demokratów, różnych kierunków ludowych wraz z ich sympatykami oraz nakłady prasy socjalistycznej i sympatyków socjalizmu łącznie z socjalistyczną prasą zawodową.

² Centralny Derżawnyj Istorycznyj Archiw w m. Lwowi, f. 146, o. 8, 2355.

³ K. Dunin-Wąsowicz, *Czasopiśmiennictwo ludowe w Galicji*, Wrocław 1952.

⁴ J. Buszko, *Ruch socjalistyczny w Krakowie 1890—1914 na tle ruchu robotniczego w zachodniej Galicji*, Kraków 1961, oraz tenże, *Polskie czasopisma socjalistyczne w Galicji*, „Zeszyty Prasoznawcze”, 1961, nr 1/2, s. 29—35.

⁵ Większość danych bibliograficznych oraz określenie kierunku politycznego czasopism ukraińskich zawdzięczam dr. Jarosławowi Daszkiewiczowi ze Lwowa, któremu składam za to serdeczne podziękowanie.

1

Gdy mowa o głównych organach konserwatystów krakowskich, niewątpliwie na czoło wysuwał się ich dziennik „Czas”, wydawany od 1848 r. w Krakowie. Począwszy od 1883 r. redaktorem i wydawcą „Czasu” był Michał Chyliński. Po nim redakcję objął Rudolf Starzewski, który od 1 II 1900 r. był zresztą redaktorem porannego wydania dziennika, ukazującego się dwa razy dziennie. Nakład „Czasu” w r. 1881 wynosił 2000 egz., zaś od r. 1882 aż do 1890 jedynie 1500 egz. W latach 1891—1900 nakład dziennika wahał się od 2000 do 2500 egz., przy czym stan 2500 osiągnął jedynie w końcu 1891 r. i w r. 1900. Dopiero za r. 1901 dysponujemy danymi odnoszącymi się do wysokości nakładu obydwu dziennych wydań. I tak w r. 1901 wysokość nakładu wydania porannego wynosiła 2500 egz., a wieczornego — 3250 egz. Podobny stan utrzymał się do r. 1905, kiedy to w styczniu nakład wynosił 3275 plus 4000 egz. Odtąd daje się zaobserwować wyraźną stopniową tendencję zwyżkową, zwłaszcza gdy chodzi o tańsze wydanie poranne. Natomiast nakład wydania wieczornego osiągnięty w r. 1906 (4500) spadł w roku następnym o 450 egz. Począwszy od r. 1909 nakład obydwu wydań utrzymywał się aż do 1913 r. na jednakowym poziomie, po ok. 4000 egz. Natomiast podczas wojny, w lutym 1917 r., łączny nakład dzienny „Czasu” wynosił 6000 egz., przy czym drogą prenumeraty rozchodziło się 4000 egz. Analizując nakłady „Czasu” od 1900 r. warto zwrócić uwagę na fakt, że jego poranne wydanie było właściwie czysto informacyjne, skąpe objętościowo w przeciwieństwie do obfitszego wydania wieczornego, zawierającego felietony, artykuły, komentarze. Cena egzemplarza wydania wieczornego była dziesięciokrotnie wyższa niż porannego.

Teoretycznym niejako organem konserwatystów krakowskich był miesięcznik „Przegląd Polski” finansowany przez Stanisława Tarnowskiego, a traktujący głównie o problematyce naukowo-kulturalnej. „Przegląd Polski” ukazywał się w latach 1881—1890 w nakładzie 500 egz., a następnie aż do r. 1913 nakład jego wahał się w granicach 500—600 egz.

Organem grupy neokonserwatystów, skupionych od 1896 r. w Klubie Konserwatywnym, był ukazujący się w latach 1898—1899 „Ruch Społeczny. Dwutygodnik Polityczny i Naukowy”. W końcu r. 1898 nakład jego wynosił 500 egz., zaś w ostatnim roku istnienia wzrósł do 2000 egz.

Konserwatyści wschodniogaliccyjscy, tzw. „podolacy”, nie dysponowali takimi organami jak ich krakowscy koledzy. Ich trybuną był właściwie dziennik „Gazeta Narodowa”, wydawany we Lwowie, założony w r. 1860. Nakład tego dziennika na przestrzeni omawianego okresu ulegał znacznym wahaniom i wynosił w latach 1881—1885 2000—2500 egz. W latach 1887—1892 nakład ten spadł z 1360 egz. do 910. W latach 1893—

1895 obserwujemy nieznaczny wzrost nakładu (1190—1750), po czym znów nastąpił spadek do 1000 egz. w r. 1900. Rok 1901 przyniósł wzrost nakładu do 2800 egz., ale w następnych latach aż do 1906 r. utrzymywał się on na poziomie ok. 1500 egz. W latach 1907—1913 nakład kształtował się następująco: 4400, 2900, 1750, 2200, 1600, 2000, 3500.

Innym dziennikiem „podolaków” był założony we Lwowie przez Ludwika Masłowskiego „Przedświt”, którego nakład w chwili założenia, w r. 1900 wyniósł 3500 egz., a następnie systematycznie spadał do 1600 egz. w r. 1903.

2

Oddzielnie wypadnie dokonać przeglądu nakładów czasopism klerikalnych, charakteryzujących się w większości wypadków zdecydowanym antysemityzmem. Poczesne miejsce w tej grupie zajmował krakowski dziennik „Głos Narodu” ukazujący się od 1893 r. Jego nakłady przejawiały znaczne wahania. Tendencja wzrostu nakładu dała się wyraźnie zaobserwować do 1901 r. (od 1800 egz. w r. 1893 do 4600 egz.). W r. 1902 nakład dziennika spadł do 3750 egz., po czym ponownie nastąpił wzrost do ok. 8000 w r. 1906. Dalsze lata wykazywały stan nakładu od 2000 do 4000 egz.

Podobny charakter miał lokalny stanisławowski tygodnik „Związek Chrześcijański”, wydawany w latach 1897—1898 w nakładzie 300 i 240 egz.

Nakład krakowskiego tygodnika „Łączność” (1899—1901) — organu Stronnictwa Katolicko-Narodowego, wynosił początkowo 1200 egz., a w r. 1901 — 650 egz. Lwowski dziennik „Ruch Katolicki” (1897—1901), redagowany przez ks. Teodorowicza, wykazywał, gdy chodzi o nakład, stałą tendencję spadkową (2150 egz. w r. 1897, 1650 egz. w r. 1901). Również we Lwowie ukazywał się w l. 1898—1900 tygodnik „Jedność” — organ Związków Katolicko-Narodowych, w nakładzie 1000—700 egz.

Zupełnie inny charakter miał krakowski miesięcznik „Przegląd Powszechny” (1884—1939), organ jezuitów. Jego nakład był bardzo równomierny i wyrażał się cyfrą 1300—1400 egz.

3

Poglądy demokratów, późniejszych tzw. bezprzymiotnikowych, wyrażane były nie tylko na łamach ich oficjalnych, niezbyt licznych organów, do których w tym miejscu wypadnie się ograniczyć. Najstarszym dziennikiem demokratycznym była krakowska „Nowa Reforma”, założona w r. 1882, ukazująca się od 1908 r. dwa razy dziennie. W pierwszych latach istnienia nakład tego dziennika wahał się w granicach 1000—1500 egz. W latach 1893—1896 obserwujemy wzrost nakładu do ok.

3000 egz., po czym przed 1900 r. nastąpił spadek do ok. 2200 egz. Ponowny wzrost następował systematycznie do r. 1905 (7500 egz.). Rok 1906 przyniósł spadek nakładu o połowę, ale już w latach 1908—1909 nakład dziennika wynosił 8000—9000 egz. Dalszy wzrost nastąpił w r. 1910 (4000 plus 9000) i 1911 (9800 plus 9500).

Pierwszym oficjalnym organem demokratów we Lwowie był dziennik „Słowo Polskie”, drukowany w r. 1896 w nakładzie 600 egz. Nakład ten wzrósł w roku następnym (dwa wydania dzienne) do 4640 egz., 10 000 egz. w latach 1898—1899 i 12 000 egz. w r. 1900. Przed sprzedaniem dziennika Lidze Narodowej jego nakład wynosił 11 000 egz.

Już w r. 1901 demokraci rozpoczęli wydawanie we Lwowie nowego dziennika „Wiek Nowy” w nakładzie 4500 egz. Nakład ten wzrósł w r. 1905 do 20 000 egz., w r. 1908 do 30 000 i wreszcie w r. 1912 do 40 000 egz. W roku 1917 odbijano 20 000 egz. dziennika, który wtedy dysponował jedynie liczbą 2600 stałych abonentów.

Poza wymienionymi dziennikami do czasopism demokratów zaliczyć trzeba miesięcznik lwowski pt. „Ekonomista Polski”, wydawany w latach 1890—1894 w nakładzie 500 egz., oraz tygodnik pt. „Trybuna”, wydawany we Lwowie w latach 1891—1892 pod redakcją dr. Greka jako organ radykalnej demokracji w nakładzie 600—1000 egz.

4

Prasa narodowo-demokratyczna w Galicji nie była zbyt liczna, gdy chodzi o ilość tytułów, jeżeli nie brać pod uwagę tych czasopism, które jedynie drukowano we Lwowie lub w Krakowie z przeznaczeniem dla Królestwa, o czym niżej. Stronnictwo Demokratyczno-Narodowe powstało formalnie w Galicji na początku 1905 r., tym niemniej już w r. 1900 działacze Ligi Narodowej zaczęli wydawać dziennik we Lwowie pt. „Wiek XX” w nakładzie 6000 egz., lecz już w r. 1901 liczył on tylko 2000 egz. Dopiero od 1 marca 1902 r. Liga odkupiła lwowski dziennik „Słowo Polskie”, ukazujący się od końca 1895 r. jako organ demokratów. W r. 1902 nakład „Słowa Polskiego” wynosił 10 500 egz. w dwóch wydaniach dziennych. Nakład tej doskonale pod względem formalnym redagowanej gazety stale wzrastał i w r. 1905 wynosił już 20 000 egz. Stan taki utrzymał się do r. 1908, by w następnym roku spaść do 16 000, a w r. 1910 do 14 000 egz. W latach 1910—1913 nakład dwóch dziennych wydań „Słowa Polskiego” wynosił 18 000 egz.

Począwszy od 1902 r. Liga Narodowa dysponowała także specjalnym tygodnikiem dla chłopów pt. „Ojczyzna”, wydawanym do 1906 r. we Lwowie, a następnie w Krakowie. Nakład „Ojczyzny” w r. 1902 wynosił 1200 egz., w r. 1903 — 4000, a w latach 1905—1908 utrzymywał się w gra-

nicach 2800—3200 egz. W r. 1909 nakład wzrósł do 7000 egz., a w latach następnych ponownie spadł do 4000 egz. w r. 1912. W r. 1913 osiągnął wysokość 6000 egz.

5

Prasa ludowa i związana z ruchem ludowym w Galicji była szczególnie obfita. Obszernie pisał o niej K. Dunin-Wąsowicz, ponadto A. Garlicki⁶ oraz o tzw. prasie dla „ludu” S. Lato⁷. W tym miejscu wymienić wypadnie jedynie ważniejsze tytuły pism ludowych począwszy od lat osiemdziesiątych XIX stulecia.

I tak dysponujemy jedynie fragmentarycznymi danymi o nakładach dwutygodników ks. Stojałowskiego — „Wieniec” i „Pszczółka”, które w latach 1881—1885 wynosiły po 1500—1600 egz. W r. 1890 pisma te były drukowane w Gródku w nakładzie po 1500 egz.

Głównym organem ludowców galicyjskich był „Przyjaciel Ludu”. Wydawano go początkowo jako dwutygodnik, następnie trzy razy w miesiącu, a od r. 1900 raz w tygodniu. „Przyjaciel Ludu” zaczął wychodzić we Lwowie w r. 1899, zaś od 1903 r. drukowano go i redagowano w Krakowie. Wysokość nakładów „Przyjaciela Ludu” od 1890 r. do 1913 ilustruje poniższa tabela:

LWÓW	KRAKÓW
dwutygodnik	tygodnik
1890 — 1 000 egz.	1903 — 3 000 — 4 200 egz.
1891 — 1 000 „	I kwart. 1905 — 5 000 „
1892 — 1 500 „	IV kwart. 1905 — 5 300 „
1892 — 1 500 „ (Gródek)	1906 — 8 000 „
1893 — 1 500 „	1907 — 10 000 „
1894 — 2 000 „	1908 — 9 500 „
	1909 — 10 000 „
3 × miesięcznie	1910 — 10 000 „
	1911 — 8 000 „
1895 — 2 400 egz.	1912 — 9 500 „
1896 — 2 400 „	1913 — 10 000 „
1897 — 3 000 „	
1898 — 2 500 „	
1899 — 1 400 „	
tygodnik	
1900 — 2 000 egz.	
1901 — 1 000 „	
1902 — 2 000 „	

⁶ A. Garlicki, *Założenie tygodnika „Piast” w 1913 r.*, „Rocznik Historii Czołpismnictwa Polskiego”, t. 2, s. 169—184.

⁷ S. Lato, *Galicyjska prasa dla „ludu” (1848—1914)*, tamże, s. 57—74.

W latach 1900—1902 Maria Wysłouchowa redagowała miesięczny dodatek do „Przyjaciela Ludu” pt. „Zorza”, przeznaczony dla kobiet, który ukazywał się kolejno w nakładach 2500, 3000 i 1800 egz.

Nie dysponujemy cyframi dotyczącymi nakładu pierwszych numerów „Piasta”. Wiadomo jedynie, że w lutym 1917 r. rozchodził się on wśród prenumeratorów stałych w nakładzie 49 000 egz.

Bardzo ściśle, zwłaszcza od 1887 r., z ruchem ludowym związany był lwowski dziennik „Kurier Lwowski”, założony 31 III 1883 r. Pismo to od r. 1909 ukazywało się dwa razy dziennie. A oto nakłady tego dziennika w poszczególnych latach:

1884 — 1 200 egz.	1902 — 4 500 egz.
1885 — 2 000 „	1903 — 4 600 „
1887 — 2 300 „	I kwart. 1905 — 5 600 „
1890 — 2 600 „	IV kwart. 1905 — 5 200 „
1891 — 2 850 „	1906 — 5 600 „
1892 — 2 800 „	1907 — 6 000 „
1893 — 3 130 „	1908 — 5 000 „
1894 — 3 880 „	1909 — 11 000 „
1895 — 2 460 „	1910 — 9 000 „
1896 — 4 430 „	1911 — 5 000 „
1897 — 5 000 „	1912 — 5 000 „
1898 — 5 000 „	1913 — 7 000 „
1899 — 5 500 „	II kwart. 1917 — 14 000 „
1900 — 6 000 „	(w tym 10 000 prenumeratorów)
1901 — 4 800 „	

Początkowo w Krakowie, a następnie w Tarnowie ukazywała się tygodniowa „Gazeta Chłopska” (1907—1908), sympatyzująca z „Przyjacielem Ludu”, a potem występująca przeciw współpracy Stapińskiego z konserwatystami (nakład 1000 egz.). Podobne stanowisko zajmowała lwowska tygodniowa „Gazeta Ludowa” (22 XII 1906 — 1913 ?) — organ „frondu” PSL pod redakcją Jana Dąbskiego, a od 1912 r. organ PSL — Zjednoczenia Niezawisłych Ludowców. W r. 1906 gazeta biła 2000 egz. nakładu, lecz już w roku następnym nakład spadł do 550 egz., po czym stopniowo wzrósł do 1600 egz. w r. 1910 i ok. 1000—1300 egz. w latach następnych.

Z inicjatywy Stapińskiego wychodziła w Krakowie codzienna „Gazeta Powszechna” (24 XII 1908—31 XII 1910) w nakładzie 3000, 4800, 2400 egz. Ciekawe było indywidualne przedsięwzięcie Witolda Kotkowskiego, który w r. 1899 wydawał w Krakowie miesięczny „Przegląd Ludowy” w nakładzie 5000 egz. Lokalny charakter miał także miesięcznik pt. „Ruch Ludowy w Powiecie Rzeszowskim”, osiągający w 1913 r. 330 egz. nakładu.

W latach 1894—1907 bez przerwy ukazywał się w Nowym Sączu

dwutygodniowy, a w r. 1907 tygodniowy organ Związku Chłopskiego pt. „Związek Chłopski”, pod redakcją Stanisława Potoczka. Pismo zaczęto drukować w nakładzie 1000 egz., przy czym nakład ten stopniowo wzrastał do 1600 egz. i utrzymywał się na tym poziomie do 1905 r. W latach 1906—1907 drukowano to pismo już tylko w nakładzie 1000 egz., co jednak było cyfrą pokazną, jeśli się zwróci uwagę na lokalny charakter pisma i organizacji, której było organem.

6

W Galicji ukazywał się także cały szereg czasopism subwencjonowanych przez różne reakcyjne ugrupowania polityczne z przeznaczeniem dla „ludu”. Wśród tych pism wymienić trzeba przede wszystkim dwa klerykalne dwutygodniki lwowskie „Nowiny” i „Chata”, ukazujące się na przemian w latach 1870—1896. W latach 1881—1893 pisma te osiągały nakład po 1150—1500 egz. z wyjątkiem r. 1883, kiedy to drukowano je po 1600 egz.

We Lwowie konserwatyści finansowali tygodnik dla ludu pt. „Niedziela”, ukazujący się w latach 1884—1903; początkowo do r. 1895 w nakładzie 1000—1200 egz., a potem 1300—2000 egz. Podobnym pismem wydawanym w Krakowie w latach 1891—1895 był miesięcznik „Krakus”, którego nakład wynoszący w pierwszym roku istnienia 1500 egz. spadał systematycznie do 500 egz. w r. 1895.

Konserwatywno-klerykalny dwutygodnik krakowski „Lud Polski” (1891—1897), zajmujący się głównie oświatą, ukazywał się w pierwszych dwóch latach w nakładzie 900 egz.

W latach 1892—1913 wydawany był w Krakowie dwutygodnik, a od 1900 r. tygodnik „Nowy Dzwonek” — organ ruchu chrześcijańsko-społecznego. Nakład jego wahał się w granicach od 800 do 2500 egz. w różnych latach. Najczęściej jednak rozpowszechniano to pismo w nakładzie ok. 1200 egz. Znacznie wyższe nakłady osiągał istniejący w latach 1903—1913 tygodnik krakowski „Prawda”, redagowany przez księży w duchu encykliki *Rerum novarum* — organ Polskiego Centrum Ludowego, a od 1913 r. Narodowego Związku Chrześcijańsko-Ludowego. W latach 1903—1905 nakład pisma wynosił 2100—2300 egz., a w latach 1911—1913 wzrósł do 17 500 egz.

Również w Krakowie w latach 1900—1911 ukazywał się tygodnik „Obrona Ludu” pod redakcją A. Szpondera i M. Danielaka — organ „frondy” przeciw Stojałowskiemu w Stronnictwie Chrześcijańsko-Ludowym. W latach 1898—1899 tygodnik ten drukowano we Lwowie w nakładzie 5000—2000 egz., a w Krakowie stale w nakładzie ok. 1000 egz.

W latach 1907—1913 (?) konserwatyści krakowscy finansowali redagowany przez Jana Hupkę organ tygodniowy Polskiego Związku Ziemiaków przeznaczony dla chłopów pt. „Rola”. A oto kolejne nakłady tego pisma:

1907 — 3 000 egz.	1911 — 5 000 egz.
1908 — 1 300 „	1912 — 6 500 „
1909 — 1 000 „	1913 — 6 000 „
1910 — 1 700 „	

We Lwowie w r. 1910 wychodziły tygodniowe „Nowiny” w okazałym nakładzie 20 000 egz. Natomiast tygodnik „Gazeta Niedzielną” ukazywał się we Lwowie w latach 1903—1910 początkowo w nakładzie 800 egz., następnie w latach 1905—1907 osiągnął 20 000 egz., po czym nakład spadł w r. 1908 do 13 000 egz. W r. 1909 wyniósł jeszcze 16 000 egz., lecz już w r. 1910 spadł ponownie do 10 000 egz. Tygodnik ten subwencjonował arcybiskup Bilczewski. Przeznaczony on był dla chłopów w Galicji wschodniej.

7

Prasa socjalistyczna w języku polskim w Galicji ukazywała się przede wszystkim w Krakowie, a następnie we Lwowie, choć znane są próby wydawania pism socjalistycznych na prowincji. Np. w Stanisławowie w okresie od 28 VI do 22 XI 1907 r. ukazywał się socjalistyczny dwutygodnik pt. „Wolne Słowo” w nakładzie 500 egz.

O ile w Krakowie obserwować można było dużą różnorodność pism socjalistycznych, o tyle w Lwów, poza krótko istniejącym w r. 1900 dwutygodnikiem satyrycznym „Cięgi” (nakł. 800 egz.), dysponował właściwie jednym tylko pismem ukazującym się w rozmaitych okresach pod różnymi tytułami. I tak w latach 1890—1892 dwutygodniowy „Robotnik” drukował się w nakładzie 300 egz., a w r. 1892 — 1000 egz. Jego kontynuacją był dwutygodnik „Siła” (1892—30 I 1893 — nakł. 1000 egz.). Kolejnym pismem był „Nowy Robotnik” ukazujący się w okresie od 24 II 1893 do 1896 r. w nakładzie 1000 egz. W latach 1897—1899 ponownie ukazywał się „Robotnik”, tygodnik, drukowany w r. 1897 w nakładzie 740 egz. W latach 1904—1906 pojawił się we Lwowie socjalistyczny tygodnik „Głos Robotniczy” w nakładzie 1000—2600 egz. w r. 1905 i 1500 egz. w r. 1906. Kontynuacją „Głosu Robotniczego” był codzienny „Głos” pod redakcją Tadeusza Hartleba, ukazujący się samodzielnie od 1 stycznia 1907 do 1912 r., a następnie jako mutacja krakowskiego „Naprzodu”. „Głos” drukowano kolejno od 1907 r. w nakładach — 5000, 5500, 4000, 5500, 4000 egz.

Głównym organem PPSD był niewątpliwie krakowski „Naprzód”. Nakłady pisma ilustruje poniższa tabela:

Dwutygodnik		Dziennik	
1892 — 600—1 100 egz.		1900 — 2 200 egz.	1908 — 4 000 egz.
1893 — 1 500 „		1901 — 2 200 „	1909 — 3 200 „
1894 — 2 000 „		1902 — 2 200 „	1910 — 3 300 „
		1903 — 4 000 „	1911 — 4 000 „
		I kwart. 1905 — 3 500 „	1912 — 4 000 „
Tygodnik		IV kwart. 1905 — 4 200 „	1913 — 6 000 „
1895 — 2 800 egz.		1906 — 3 500 „	II kwart. 1917 — 6 000 „
1896 — 1 950 „		1907 — 3 200 „	
1897 — 1 200 „			
1898 — 1 000 „			
1899 — 1 200 „			

Poza „Naprzodem” w Krakowie wydawano także socjalistyczny tygodnik dla wsi „Prawo Ludu” w 1897 r. (nakł. 1300 egz.), a potem od 1900 r. do 1912 r. Nakład tygodnika w latach 1900—1913 ilustruje poniższa tabela:

1900 — 2 000 egz.	IV kwart. 1905 — 2 500 egz.	1910 — 3 500 egz.
1901 — 1 000 „	1906 — 3 100 „	1911 — 4 000 „
1902 — 1 000 „	1907 — 4 000 „	1912 — 4 000 „
1903 — 2 000 „	1908 — 4 000 „	1913 — 4 000 „
I kwart. 1905 — 2 000 „	1909 — 4 000 „	

Dla kobiet socjaliści wydawali w latach 1904—1905 dodatek miesięczny do „Naprzodu” pt. „Robotnica” w nakładzie 500 egz. Olbrzymim powodzeniem cieszył się socjalistyczny miesięcznik oświatowy „Latarnia”. Jego nakład w r. 1900 wynosił 10 000—15 000 egz., w r. 1902 ok. 10 000 egz. i w latach 1903—1906 również po 10 000 egz.

W Krakowie wydawano także dwa dwutygodniki satyryczne: „Hrabia Wojtek”, w latach 1905—1906 w nakładzie ok. 3000 egz., oraz jego kontynuację w latach 1907—1908 pt. „Kropidło” w nakładzie 3000 i 2200 egz.

Dla kolejarzy Jan English redagował w Krakowie w latach 1896—1897 „Kurier Kolejowy” (nakł. ok. 1000 egz.). Kontynuacją jego był dwutygodnik „Kolejarz”, który osiągnął w r. 1900 — 1100 egz., w r. 1901 — 2300 egz., w r. 1902 — 3200 egz., a w r. 1905 — 3800 egz. Po przeniesieniu do Lwowa w końcu 1905 r. „Kolejarza” drukowano w nakładzie 2400—3200 egz.

Poza tym w Krakowie ukazywał się socjalistyczny „Robotnik Drzewny”, w latach 1908—1910 jako dwutygodnik (nakł. 1600, 1300, 1500 egz.), a w latach 1911—1913(?) jako tygodnik (w nakładzie ok. 1600 egz.). W tym samym mniej więcej okresie (8 IX 1907—1912) ukazywał się „Metalowiec”. Do r. 1908 pismo było tygodnikiem w nakładzie 2000 egz., a następnie miesięcznikiem, którego nakład wzrastał od 600 egz. w r. 1909 do

2500 egz. w r. 1912. W latach 1907—1908 wydawano również socjalistyczny tygodnik „Zawodowiec” w nakładzie 2000—1800 egz. Ponadto w drugim kwartale 1912 r. nieliczna grupa anarchistów w Krakowie wydawała dwutygodnik pt. „Sprawa Robotnicza” (nakł. 500 egz.).

Godzi się również w tym miejscu wspomnieć o miesięczniku „Krytyka” Wilhelma Feldmana, który wprawdzie nie był organem PPSD, ale wyraźnie z socjalizmem sympatyzował i używał działaczom socjalistycznym swych łam. Nakłady „Krytyki” ilustruje poniższa tabela:

1896 — 900 egz.	I kwart. 1905 — 1 800 egz.	1909 — 2 050 egz.
1900 — 500 „	IV kwart. 1905 — 1 950 „	1910 — 1 800 „
1901 — 850 „	1906 — 1 900 „	1911 — 1 600 „
1902 — 1 100 „	1907 — 1 800 „	1912 — 1 450 „
1903 — 1 500 „	1908 — 1 500 „	1913 — 1 200 „

8

Gdy mowa o innych polskich dziennikach w Galicji, nie charakteryzujących się jednolitym obliczem politycznym, wskazać można cały szereg tytułów. Wszystkie one koncentrowały się we Lwowie i w Krakowie z wyjątkiem „Dziennika Stanisławowskiego”, który pojawił się w r. 1913 (nakł. 200 egz.) i kilku innych efemeryd.

Kraków dysponował mniejszą niż Lwów liczbą tytułów, wśród których było wiele efemeryd. I tak np. niezwykle interesujący był prosocjalistyczny „Dziennik Poranny”, przemianowany potem na „Dziennik Krakowski”, redagowany przez W. Feldmana w latach 1895—1897. Dziennik ten osiągał nakłady w granicach 1000—1100 egz. W r. 1900 ukazywał się w Krakowie codzienny „Nasz Głos” w nakładzie 4600 egz., a w latach 1906—1908 „Gazeta Powszechna” (nakł. 3000, 4800, 2400 egz.). Ponad 10 lat egzystowały codzienne „Nowiny” w nakładzie od 5000 egz. w r. 1903 do 2500 egz. w r. 1906. Następnie nakład „Nowin” wzrósł do 9000 egz. w r. 1912, by w roku następnym spaść do 5100 egz. Poprzednik „JKC” zaczął wychodzić w r. 1910 pt. „Kurier Krakowski”, początkowo w nakładzie 1500 egz., a następnie 10 000 (1911) i 40 000 (1912). Po zmianie nazwy na „Kurier Codzienny” w r. 1913 nakład tej gazety wynosił 27 000 egz., a z początkiem 1917 r. 46 000 przy 12 000 abonentów.

We Lwowie istniało również szereg efemeryd, jak np. „Kurier Polski” wydawany w r. 1892 w nakładzie 350 egz. czy też „Dzień” z r. 1904 w nakładzie 1700 egz. Podobnie lwowska „Nowina” ukazywała się w r. 1908 w nakładzie 2000 egz. Ponad dwa lata (24 XII 1906—1908) istniał rewolwerowy „Goniec Polski” pod redakcją Stanisława Bandrowskiego, który wystartował nakładem 16 500 egz., ale już w r. 1908 miał tylko 4000 egz. nakładu. Kontynuacją tego dziennika był „Goniec” uka-

zujący się do 21 III 1912 r., w tym w latach 1910—1911 dwa razy dziennie, w nakładzie od 7500 egz. w r. 1909 do 4500 egz. w r. 1912.

Stosunkowo długo wychodził „Dziennik Polski” (1 IX 1869—1914 ?), ukazujący się od 1901 r. dwa razy dziennie. W latach 1878—1879 był on własnością Adama Sapiehy, później zaś mówiono o nim jako o dzienniku „postępowym”. „Dziennik Polski” w latach 1881—1885 miał ok. 1600 egz. nakładu, do 1899 r. — 2200—3800 egz. W latach następnych nakład systematycznie wzrastał do 6000 egz., wyjąwszy lata 1911—1912, kiedy to wynosił jedynie 2500 egz.

Od r. 1886 do 1914(?) ukazywał się codzienny „Przegląd”, początkowo w nakładzie od 1550 egz. (1887) do 5560 egz. (1895). Następnie obserwujemy spadek nakładu do 2500 egz. w r. 1903 i poniżej 2000 w latach następnych.

Od r. 1908 ukazywała się „Gazeta Codzienna”, początkowo raz dziennie, a w latach 1909—1911 dwa razy dziennie w nakładzie 3000—4000 egz. Od r. 1911 dziennik ten wydawano trzy razy tygodniowo w nakładzie ok. 1000 egz. i 400 egz. w r. 1913. W r. 1917 „Gazeta Codzienna”, ukazująca się dwa razy dziennie, osiągała 8000 egz. nakładu przy 1100 abonentach.

Od r. 1911 ukazywały się dwa dzienniki redagowane przez Rogera Battaglię, a założone przez Michała Bobrzyńskiego w celu zwalczania endecji: „Gazeta Poranna” (nakłady: w r. 1911 — 4000, w r. 1912 — 5000, w 1913 — 9000) i „Gazeta Wieczorna” (nakłady: w r. 1911 — 6000, w r. 1912 — 6000, w r. 1913 — 9000). Łączny nakład obydwu dzienników, a faktycznie jednego w dwóch wydaniach dziennych, wynosił w 1917 r. 12 000 egz. przy 3000 prenumeratorów.

We Lwowie ukazywał się również oficjalny urzędowy organ Namieśnictwa „Gazeta Lwowska”, której nakład w r. 1881 wynosił 2200 egz. Spadł on do 910 egz. w r. 1892, a do 1906 r. utrzymywał się w granicach 1000—2000 egz. W r. 1907 osiągnęła „Gazeta” nakład 4400 egz., ale w r. 1909 spadł on do 1750 egz., by jeszcze w r. 1913 osiągnąć 3500 egz. W r. 1917 nakład dziennika wynosił 6000 egz., z czego 4000 rozchodziło się wśród prenumeratorów.

Od 1890 r. wydawano ukraińską mutację urzędowego dziennika pt. „Narodna Czasopys” w nakładzie ok. 5000 egz. Nakład ten systematycznie malał o 100—300 egz. rocznie i osiągnął w 1913 r. 1900 egz. W czasie wojny gazeta nie ukazywała się.

Przy omawianiu nakładu obydwu gazet urzędowych warto zwrócić uwagę na fakt, że większość egzemplarzy tych gazet prenumerowały urzędy państwowe i urzędnicy, którzy obowiązani byli werbować prenumeratorów według ustalonych limitów. Duże wahania nakładu „Gazety Lwowskiej” tłumaczyć trzeba przede wszystkim tym, że drukowa-

no w niej ciekawe powieści w odcinkach. Kiedy więc drukowano taką powieść, zwiększało się grono czytelników gazety spoza aparatu urzędniczego.

9

W Galicji, a przede wszystkim w Krakowie, ukazywał się cały szereg pism wydawanych przez ugrupowania polityczne Królestwa Polskiego. Pisma te drukowano w Galicji z uwagi na duży zakres wolności słowa i druku panujące tutaj. Następnie drogami nielegalnymi przemycano je na teren zaboru rosyjskiego. W Galicji drukowały swą prasę przede wszystkim królewskie partie socjalistyczne oraz Liga Narodowa. Sporadycznie występowali również na tym gruncie ugodowcy i niektóre inne ugrupowania.

Gdy mowa o prasie PPS, w Krakowie drukowano od 1903 r. miesięcznik teoretyczno-polityczny „Przedświt”. Według danych, którymi dysponujemy, nakład „Przedświtu” w r. 1903 wynosił 1500—2700 egz. Pod tym samym tytułem wydawano w Krakowie w latach 1908—1912 dyskusyjny organ PPS-Frakcji Rewolucyjnej w kolejnych od 1908 r. nakładach: 1500, 600, 1000, 1100 i 1200 egz. W latach 1906—1907 w Krakowie ukazywał się organ PPS, a potem PPS-Frakcji — dwutygodnik „Trybuna” w nakładzie 1800 egz. W r. 1905 PPS drukowała w Krakowie w języku rosyjskim miesięczny „Wiestnik Polskiej Socjalistycznej Partii” w nakładzie 2000 egz. oraz „Kurierek Zakordonowy i Zagraniczny”, również w nakładzie 2000 egz.

Feliks Dzierżyński z polecenia SDKPiL redagował w Krakowie od 1903 r. „Czerwony Sztandar”. Jego nakład w czwartym kwartale 1905 r. wynosił 5000—6000 egz. Wydawnictwem krakowskim SDKPiL w r. 1905 był również tygodnik „Z Pola Walki”, drukowany w nakładzie 300 egz. W latach 1908—1911 w Krakowie drukowano miesięcznik „Przegląd Socjaldemokratyczny” w nakładzie (od 1908 r.) — 1000, 250, 450, 600 egz. W latach 1909—1911 grupa Stanisława Trusiewicza wydała w Krakowie trzy numery pisma pt. „Solidarność Robotnicza” w nakładzie 1200, 2000 i 1000 egz.

Kazimierz Łapiński redagował i wydawał w Krakowie dwutygodnik „Myśl Robotnicza” — organ PPS-Lewicy (V 1907—V 1908) w nakładzie 300—500 egz. Tu ukazywał się także „Robotnik” — organ PPS-Frakcji, w latach 1907—1914. Nie wiadomo jednak, czy nakłady podawane przy identycznym tytule w sprawozdaniach policyjnych dotyczą właśnie tego pisma. Nakłady te kształtowały się w wysokości 5000—7000 egz. i wydają się zbyt wysokie w porównaniu z nakładami innych podobnych pism.

Odnotować także trzeba dwa pisma socjalistyczne dla młodzieży, a to

Lwowski „Promień”, miesięcznik, ukazujący się w latach 1898—1906, 1908—1912. W r. 1899 jego nakład wynosił 500 egz., a następnie wzrastał aż do stanu 1200 egz. przed zawieszeniem w r. 1907. W r. 1909 nakład „Promienia” wynosił 1000 egz., w 1910 r. — 800, a w r. 1911 tylko 400 egz. Innym pismem młodzieżowym był socjalistyczny miesięcznik „Zjednoczenie”, wydawany w latach 1905—1911, organ Związku Młodzieży Socjalistycznej, ulegającego w różnych okresach wpływow różnych królewskich partii socjalistycznych. Gdy chodzi o nakłady tego pisma, dane są bardzo fragmentaryczne. I tak w r. 1905 nakład wynosił 1200 egz., w r. 1908—200. W r. 1906 miesięcznik ten drukowano we Lwowie w nakładzie 600 egz.

Lwowski miesięcznik „Kuznica” (1904—1905) nie był pismem socjalistycznym. Redagował go w Warszawie Andrzej Niemojewski w imieniu grupy postępowej inteligencji, która sympatyzowała z socjalizmem i usiłowała wpłynąć na zjednoczenie ruchu socjalistycznego w Królestwie. Nakład „Kuznicy” na początku 1905 r. wynosił 900 egz.

W latach 1909—1912 wychodził we Lwowie miesięcznik „Zarzewie” — organ niejawniej organizacji akademickiej o charakterze narodowym. Nakład „Zarzewia” począwszy od 1909 r. wynosił: 1000, 750, 500 i 1500 egz.

Stosunkowo dużą ilość tytułów wydawała w Krakowie Liga Narodowa⁸, szczególnie przed rewolucją lat 1905—1907. Najwcześniej przejęto lwowski „Przegląd Wszechpolski” (w latach 1895—1896), dwutygodnik, w nakładzie 800—1200 egz., a następnie tygodnik w nakładzie 1000 egz. do r. 1901. W r. 1902 „Przegląd Wszechpolski” przeniesiony został do Krakowa, gdzie drukowano go do początku 1906 r. w nakładzie 1800—2200 egz. (do 1905 r.) i 1500 egz. (w r. 1906).

Również w Krakowie ukazywał się przeznaczony dla chłopów w Królestwie i Galicji miesięcznik „Polak” (1896—1905). Nakłady „Polaka” według danych policyjnych były następujące:

1897 — 3 000 egz.	1901 — 6 000 egz.
1898 — 2 300 „	1902 — 5 000 „
1899 — 3 000 „	1903 — 5 000 „
1900 — 3 500 „	I kwart. 1905 — 4 000 „

We Lwowie w latach 1899—1910 tzw. młodzież narodowa wydawała dwutygodnik, a od 1904 r. miesięcznik pt. „Tekę”. W r. 1899 „Tekę” drukowano w nakładzie 500 egz., potem stale 1000 egz., z wyjątkiem lat 1908 i 1910, kiedy to odbijano ok. 800 egz.

⁸ J. Myśliński, *Prasa wydawana przez Ligę Narodową w Krakowie przed 1905 rokiem*, tamże, s. 32—56.

W latach 1904—1905 Liga Narodowa w Krakowie wydawała specjalny miesięcznik dla Litwy pt. „Za Wiarę i Ojczyznę” w nakładzie 1200 egz. w pierwszym kwartale 1905 r. W latach 1903—1904 wychodziły w Krakowie miesięczne „Nowiny Polskie” przeznaczone dla inteligencji prowincjonalnej w Królestwie w nakładzie 1200—1500 egz. Wreszcie w latach 1904—1905 we Lwowie wydawano specjalny tygodniowy biuletyn pt. „Wiadomości Wojenne i Polityczne” w nakładzie ok. 1300 egz.

10

Gdy chodzi o prasę społeczno-polityczną ukraińską omawianego okresu, zasygnalizuję jedynie najważniejsze tytuły związane z poszczególnymi ukraińskimi partiami politycznymi, wśród których główną rolę odgrywały: Ukraińska Partia Radykalna założona w r. 1890 i Ukraińska Partia Narodowo-Demokratyczna powstała w r. 1899. Tzw. „moskalofile” zgrupowani byli w Russkiej Narodnej Partii. Ponadto wyróżnić trzeba ugodowców ukraińskich oraz różne ukraińskie ugrupowania klerykałne. Ukraiński ruch socjalistyczny reprezentowała początkowo socjaldemokracja galicyjska, skupiająca zarówno socjalistów polskich, jak i ukraińskich, a od r. 1896—1897 — Ukraińska Partia Socjaldemokratyczna.

Organy prasowe narodowych demokratów ukraińskich, zorganizowanych w partię w 1899 r., pojawiły się dużo wcześniej. Można je wiązać z organami ukraińskiego odrodzenia narodowego lat osiemdziesiątych i okresu ugody polsko-ruskiej z r. 1890 (Romańczuk — Badeni). Zaliczyć do nich wypadnie pismo „Diło” założone w styczniu 1880 r., ukazujące się do 1887 r. dwa razy w tygodniu, początkowo w nakładzie 850 egz., a od 1881 do 1889 r. — ok. 1250 egz. W latach 1887—1890 „Diło” wydawano trzy razy w tygodniu, potem zaś codziennie, przy czym nakład dziennika do 1897 r. wahał się w granicach 1200—1300 egz., a od 1898 r. stale wzrastał od 1400 egz. do 2000 egz. w r. 1902, 3500 egz. w r. 1907, 5000 egz. w r. 1911 i 6000 egz. w r. 1913. W r. 1917 „Diło” osiągnęło nakład 8320 egz. przy 5000 stałych prenumeratorów.

Organem tego samego kierunku przeznaczonym dla chłopów była ukazująca się w latach 1879—1899 pod redakcją Juliusza Romańczuka „Batkiwszczyna”, wydawana początkowo dwa razy w tygodniu w nakładzie ok. 500 egz., a od 1882 r. tygodniowo. Nakład tygodnika wzrastał od 500 egz. do 1500 egz. w r. 1884. W latach 1885—1891 nastąpił spadek nakładu do 850—950 egz. Spadek ten pogłębił się do 500 egz. w r. 1895 i ok. 350 egz. w ostatnim roku istnienia.

Organem narodowych demokratów był tygodnik „Swoboda” (od 1897 ?) w nakładzie 1850 egz., następnie po nieznacznym spadku notował

w 1903 r. 2000 egz. Później nakład stale wzrastał przeciętnie o 500 egz. w ciągu jednego roku i wynosił 6500 egz. w r. 1912, a w roku następnym aż 9500 egz. W okresie wojny nakład pisma spadł nieco i w r. 1917 wynosił 8500 egz. przy 8000 prenumeratorów.

Tygodnik „Postup”, wydawany w Kołomyi w latach 1903—1906, zaliczyć wypadnie również do kierunku narodowo-demokratycznego. Było to pismo o charakterze naukowopopularnym, wydawane w nakładzie 1000 egz.

W latach 1903—1907 skrajni szowiniści ukraińscy wydawali we Lwowie tygodnik „Hajdamaki” w nakładzie wahającym się w granicach 1200—1600 egz.

Do kierunku narodowo-demokratycznego zaliczyć trzeba także „Podilskij Hołos. Organ Ternopilśkoji Narodnoi Organizacji”, wydawany w Tarnopolu dwa razy w miesiącu, a potem jako miesięcznik (począwszy od 1903 r. prawdopodobnie do r. 1912) w nakładzie 300—400 egz. Wreszcie tygodnik „Selańska Rada” był w latach 1907—1909 lokalnym organem partii w Przemyślu i ukazywał się w nakładzie 800—1000 egz.

Pierwszym organem radykałów był wydawany w latach 1890—1892 we Lwowie dwutygodnik „Narod” w nakładzie 200 egz., a w r. 1892 — 600 egz. Jego kontynuacją był „Hromadskij Hołos” wydawany od r. 1895 (?) początkowo w nakładzie 600 egz., a od 1897 r. ok. 1000 egz. Od 1902 r. pismo stało się tygodnikiem, a od 1906 r. wychodziło dwa razy w tygodniu w nakładzie 1500 egz., w latach 1907—1909 — ok. 1000 egz., a w latach następnych nakład wzrastał do 1500 egz. w r. 1910 i 2200 egz. w r. 1913. Organem radykałów był również dwutygodnik „Chliborob”, pismo polityczne, literackie i naukowe dla ukraińskich włościan i mieszczan, jak głosił podtytuł. Wydawano je w Kołomyi w nakładach: 1891 — 300 egz., 1892 — 350 egz., 1893 — 600 egz., 1894 — 1000 egz., 1895 — 150 egz. W gronie redaktorów pisma znajdowali się wybitni działacze tej partii — Iwan Franko i Michał Pawłyk.

Znaczną ilością tytułów rozporządzali „moskalofile”. Najstarszym pismem tego kierunku było „Słowo” wydawane we Lwowie w latach 1861—1887. Od r. 1873 pismo ukazywało się trzy razy w tygodniu pod redakcją B. Didyckiego, a jego nakład w r. 1881 wynosił 750 egz., zaś w ostatnim roku istnienia — 600 egz. Od 1871 do 1912 r. ukazywała się w Kołomyi „Ruskaja Rada”. W r. 1881 nakład tego miesięcznika wynosił 800 egz. Prawdopodobnie od 1890 r. pismo stało się dwutygodnikiem i ukazywało się w nakładzie 200—400 egz., zaś od 1900 r. nakład wzrastał i wahał się w granicach 300—500 egz. Lwowskie pismo „Prołom” pojawiło się w r. 1884 przy nakładzie malejącym w latach 1881—1884 od 750 do 600 egz. W latach 1887—1898 we Lwowie ukazywał się dwutygodnik „Besida” — pismo poświęcone literaturze, polityce i współczesności,

w nakładzie ok. 300 egz. Tylko na jeden rok (1890) pojawił się „moskalofilski” dziennik „Czerwonaja Ruś” w nakładzie 1000 egz.

Od 1890 r. wychodził we Lwowie dwutygodnik (do 1891), a następnie tygodnik „Ruskoje Słowo”. Jego nakład do 1896 r. wynosił ok. 500 egz., a następnie wzrastał do 2600 egz. w r. 1901. W r. 1902 nastąpił spadek nakładu o 1000 egz., ale już w latach następnych ponownie nakład wzrósł do 6500 egz. w r. 1906. W ciągu lat późniejszych widać wyraźną tendencję spadkową nakładu. W r. 1912 wynosił on 2500 egz.

W latach 1891—1892 „moskalofile” wydawali we Lwowie dziennik „Hałyckaja Ruś” w nakładzie ok. 1000 egz., którego kontynuacją od 1893 r. był „Hałyczanin” wydawany w nakładzie 950 egz. Nakład tego dziennika wzrastał bardzo powoli do 1400 egz. w r. 1906. Najwyższy nakład odnotowano w r. 1907 (4200 egz.). Już w roku następnym wynosił on tylko 2500 egz., zaś w r. 1912 — 1000. Innym dziennikiem „moskalofilskim” wydawanym we Lwowie była „Prykarpatskaja Ruś” (od 1909) przeznaczona dla inteligencji. Nakład tego dziennika wynosił początkowo 1500 egz., a potem spadł on do 1200 egz. w r. 1913.

Organem „moskalofilskim”, wychodzącym w latach 1906—1911 kolejno w Tarnopolu, Przemyślu, Złoczowie, Tarnopolu — był dwutygodnik „Russkaja Wola” wydawany w nakładzie 200—300 egz. z wyjątkiem r. 1908, kiedy to w Przemyślu osiągnął nakład 1000 egz.

Wspomnieć jeszcze trzeba o klerykałnym dzienniku inspirowanym przez Namiestnictwo i wydawanym we Lwowie pt. „Ruslan” (od 1897). Aż do 1910 r. jego nakład przeciętny wynosił ok. 400 egz., z wyjątkiem lat 1900—1901, kiedy osiągnął 2000—3000 egz. W latach 1910—1913 nakład ten wahał się od 800 do 1000 egz.

Ugodowa miesięczna „Prawda”, będąca w pewnym okresie organem „nowej ery” Barwińskiego, osiągnęła w latach 1890—1895 nakład 200 egz., a w latach 1896—1897 — jako tygodnik — ok. 250 egz.

Odnotowania godne wydaje się też pismo „Ruskij Selanyn” o kierunku narodowym, ukazujący się we Lwowie w latach 1903—1914, będący od r. 1911 organem Ukraińskiej Partii Chrześcijańsko-Społecznej. Pismo ukazywało się co 10 dni. Jego nakład w latach 1903—1906 wzrósł z 2000 do 3200 egz. W następnych latach spadł jednak i w okresie lat 1908—1913 utrzymywał się na poziomie ok. 1500 egz.

W Galicji wschodniej wydawano również szereg czasopism przeznaczonych do nielegalnego kolportażu na Ukrainie wschodniej. Przykładem tego rodzaju pisma był wydawany we Lwowie w latach 1905—1906 miesięcznik pt. „Samostijna Ukraina” — organ Ukraińskiej Partii Ludowej drukowany w nakładzie ok. 800 egz.

Na zakończenie przeglądu nakładów prasy ukraińskiej przyjrzyć się wypadnie czasopismom socjalistycznym. Najważniejsze z nich to wyda-

wany we Lwowie od 1900 r. pod redakcją Mikołaja Hankiewicza dwutygodnik „Wola” ukazujący się w latach 1900—1903 w nakładzie 400—450 egz., zaś w r. 1905 — 800 egz., a w r. 1906 — 600 egz. W latach 1906—1907 ukazywał się w Zbarażu, a potem w Tarnopolu, dwutygodnik, a następnie tygodnik „Czerwonyj Prapor” w nakładzie 350 egz. W latach 1907—1913 wydawano we Lwowie tygodnik socjalistyczny przeznaczony dla wsi pt. „Zemla i Wola”, który redagowali m. in. S. Wityk i W. Starosolski. W latach 1907—1911 pismo wydawano kolejno w nakładach: 2000, 1000, 1000, 950, 1500 egz.

11

Spółeczno-polityczna prasa żydowska w Galicji była bardzo liczna. Wiele czasopism żydowskich ukazywało się w miastach prowincjonalnych. W niniejszym przeglądzie nakładów wypadnie zasygnalizować jedynie najważniejsze tytuły, wśród których wymienić trzeba czasopisma o kierunku asymilatorskim, syjonistycznym, konserwatywnym i socjalistycznym.

Typowym pismem konserwatywnym był ukazujący się od 1905 r. we Lwowie tygodnik „Machsike Hadas”, do r. 1908 w nakładzie 750 egz., a w latach następnych po 500 egz.

Do czasopism asymilatorskich zaliczyć trzeba lwowską „Ojczyznę”, dwutygodnik pod redakcją Natana Lewensteina, drukowany w latach 1887—1891 początkowo w nakładzie 500, a następnie 300 egz. Do tego kierunku należało także tarnopolskie „Słowo Żydowskie” pod redakcją Schreiberera, drukowane w r. 1906 w 1700 egz., w r. 1908 — 350 egz., a w latach 1910—1911 — 500 i 400 egz. Od 1909 r. ukazywał się w Krakowie dziennik pt. „Der Tag” w nakładzie od 1500 egz. w pierwszym roku istnienia do 5000 egz. w r. 1912 i 4000 egz. w r. 1913.

W Krakowie wychodził także od końca 1905 r. „Tygodnik” — organ Stronnictwa Żydów Niezawisłych, pod redakcją Adolfa Grossa, w nakładzie od 1000 egz. do 1650 egz. w r. 1907 i 1100 egz. w r. 1913.

Czasopisma syjonistyczne ukazywały się głównie we Lwowie. Zaliczyć do nich można wychodzący w latach 1890—1897 dwutygodnik „Przyszłość” — organ Narodowej Partii Żydowskiej oraz Towarzystwa Politycznego Żydów Galicyjskich i Bukowińskich. Nakład tego pisma w pierwszych trzech latach istnienia wynosił 350 egz., w następnych zaś 500—600 egz. Skrajnym organem syjonistów był lwowski tygodnik „Wschód” (1900—1914), osiągający nakład 700—1000 egz., z wyjątkiem r. 1906, kiedy to nakład wynosił 1800 egz. Syjonistycznym miesięcznikiem dla młodzieży był „Moriah” (1903—1920) drukowany w nakładzie 800—1200 egz. Tendencje syjonistyczne popierał lwowski żargonowy dziennik

„Tagblatt”, którego nakład systematycznie wzrastał od 750 egz. w r. 1904 do 6000 egz. w r. 1913. W r. 1917 dziennik osiągnął 7500 egz. nakładu przy 2500 stałych abonentach.

W Galicji wydawano wiele żydowskich pism socjalistycznych. Do najstarszych z nich zaliczyć trzeba dwutygodnik „Der Arbajter” wydawany we Lwowie w latach 1893—1896 w nakładzie ok. 500 egz. W latach 1896—1899 wydawano we Lwowie dwutygodnik „Jidyszes Volksblatt” — oficjalny organ partii socjaldemokratycznej, w nakładzie 550—600 egz. Tygodniowy lwowski „Di Jidysze Folkscajtung” — organ socjaldemokratyczny redagowany przez H. Diamanda, w r. 1902 osiągnął nakład 1700 egz.

W r. 1905 wydawano we Lwowie miesięcznik „Der Jidyszer Sozial-Demokrat” — organ Żydowskiej SD, w nakładzie 800 egz. Od 1904 do 1907 r. w Krakowie PPSD wydawała tygodnik „Jidysze Arbeiterzeitung” w nakładzie 1500 egz.

Tygodnik lwowski „Der Sozialdemokrat” (1908—1913?) drukowano najpierw w nakładzie 2500 egz., potem zaś 600 egz. w r. 1909, następnie w wysokości ok. 1500 egz.

12

Mniejszość niemiecka w Galicji dysponowała jedynie kilkoma tytułami. Wśród nich był dwutygodnik, a od 1910 r. tygodnik „Deutsche Volksblatt in Galizien” — organ niemieckiej narodowej demokracji, wydawany aż do 1917 r. w nakładzie ok. 2000 egz. Ponadto w r. 1906 Niemcy dysponowali dziennikiem „Lemberger Tagblatt” w nakładzie 1000 egz.

Dopiero podczas wojny zaczęły się ukazywać dwie austriackie gazety w języku niemieckim dla wojska, a to: dziennik „Krakauer Zeitung”, założony 15 XII 1915 r. jako organ urzędowy dowództwa twierdzy pod redakcją Erwina Engela w nakładzie 5000—6000 egz. przy 2500 abonentach (rozchodzący się także pośród miejscowej ludności cywilnej) oraz „Ostgalizische Feldzeitung”, ukazująca się trzy razy w tygodniu od 20 stycznia 1917 r. jako organ AOK Süd (armii Bothemera) pod redakcją kpt. Dabisa.